

ГЕОПОЛІТИЧНІ ФАКТОРИ МІЖНАРОДНОЇ МІГРАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ НА ПОЧАТКУ ХХІ СТОРІЧЧЯ

Наукові праці МАУП, 2014, вип. 43(4), с. 50–55

Ситуація, що склалася у міжнародній політиці, економіці, соціальній сфері життя суспільства нашої планети, є дуже складною та обумовлена багатьма факторами. Зокрема, нерівномірним розподілом природних ресурсів, їх вичерпанням та важким видобуванням, складними кліматичними умовами. Все це впливає на умови існування суспільства в тих чи інших регіонах, тому питання міжнародної міграції населення під тиском геополітичних умов на сьогодні є дуже важливим.

Наприкінці ХХ ст. уряди багатьох країн почали усвідомлювати невідповідність усе складнішого характеру нинішніх потоків мігрантів, це привело до переоцінки міжнародних інструментів у сфері міграції. Результати праці, зробленої під егідою Комісії Організації Об'єднаних Націй з прав людини, відзначають незадовільне забезпечення державними органами прав людини щодо мігрантів у більшості регіонів світу на тлі повідомлень про зростання проявів расизму, ксенофобії та інших форм дискримінації відносно іммігрантів, нелюдяного та принизливого ставлення до них.

Упорядкована міжнародна міграція може мати позитивний вплив як на країни походження, так і на країни, що приймають мігрантів. Міграція також може сприяти передачі навичок та культурному збагаченню. Велика більшість мігрантів робить значний вклад у розвиток приймаючих їх країн. Водночас у багатьох країнах походження міжнародна міграція тягне за собою втрату людських ресурсів, а в приймаючих їх країнах вона може призвести до економічних труднощів та соціально-політичного напруження [1, 39–40; 2, 25].

Але зважаючи на громадську думку, а також на думку осіб, які впливають на політику,

дотримання прав людини мігрантів не є вже таким важливим обов'язком, як і дотримання прав людини для власних громадян. Також свідчить про перевагу антимігрантських настроїв і той факт, що суспільства країн перебування приписують мігрантам більш низький правовий та соціальний статус. Схвильованість поширенням масштабів дискримінації мігрантів, неналежного та жорсткого поводження з ними, про яке доповідають уряди країн, з яких від'їздять мігранти, а також неурядові організації, що займаються проблемами прав людини, привели до створення Комісії Організації Об'єднаних Націй з прав людини робочої групи урядових експертів у сфері прав мігрантів, завдання якої збирати всю інформацію, що має відношення до справ інформації про існуючі перепони до ефективного та всебічного захисту прав людини-мігранта та розробляти рекомендації із посилення пропаганди, захисту та здійснення прав людини-мігранта [2, 24; 5, 320–323].

Динаміка народонаселення та реструктуризація економік сприяють більш чіткому усвідомленню особами, які відповідають за прийняття рішень, ключової ролі, яку відіграють міжнародні мігранти у задоволенні попиту на робочу силу в конкретних секторах та в підтримці міжнародних зв'язків, необхід-

них для функціонування глобальної економіки. Внаслідок цього зростає число урядів, які усвідомлюють той факт, що міжнародна міграція є невід'ємною складовою процесу розвитку та функціонування сучасних економік. Але з початком фінансової кризи 2007 р., та наступної економічної кризи відбулося зростання безробіття в глобальних масштабах, особливо у розвинених країнах, які є основними пунктами для міжнародних мігрантів. Аналітичних даних про вплив кризи на міграцію небагато. У 2010 р. кількість мігрантів з країн, що розвиваються, які живуть в інших країнах, що розвиваються, — 73 млн, та кількість мігрантів з країн, що розвиваються, які живуть у розвинених країнах — 73 млн — практично рівне. На сьогодні загальна кількість осіб, які проживають за межами країн народження, досягло найвищого за всю історію рівня — 214 млн людей, тоді як 10 років тому ця цифра була лише 150 млн. У міграційний обіг втягнуто 3,1 % населення з 218 країн світу. Відсоткове співвідношення мігрантів широко змінюється по країнам. Країни, що мають високий відсоток мігрантів — Катар (87 %), ОАЕ (70 %), Йорданія (46 %), Сінгапур (41 %), Саудівська Аравія (28 %).

Але що ж впливає на посилення міграційних процесів? Це — подальша глобалізація економік, зростання економічної розбіжності між багатими та бідними країнами, різниця у соціальних, політичних та релігійних свободах між країнами, можливі політичні та цивільні конфлікти, прогресуюча деградація навколишнього середовища та інші важливі фактори [8, 13].

Розглянемо детальніше, що ж таке є міграція? Міграція — пересування людей, пов'язане з переселенням на нове місце проживання. В умовах глобалізації пересування людей стали не тільки більш інтенсивними, а й більш різноманітними. На сьогодні до міграції усе частіше відносять тимчасові пересування населення, пов'язані з працею, навчанням, туризмом, комерційною діяльністю. Міграції можуть бути внутрішньодержавними та міждержавними. До міжнародних міграцій відносять пересування населення, які відбуваються між континентами, охоплюють

кілька держав, мають істотний вплив на соціально-економічний та демографічний розвиток країн та міст. Роль міграції у формуванні населення та розвитку економік все більше посилюється. Враховуючи все це, XXI ст. можна назвати “сторіччям міжнародної міграції”.

В умовах глобалізації зростає зацікавленість до взаємних та погоджених дій у сфері міграції, про що свідчить поява нових консультативних процесів, таких як Генеральна комісія по міжнародній міграції, у складі якої було створено ядро з 22 країн з метою розгляду міграційних проблем на рівних засадах між країнами, що розвиваються, та розвиненими державами.

Одним з головних факторів світової міграції є глобалізація, яка посилюється з року в рік. У більшості випадків це, звичайно, міжнародні економічні фактори, які впливають на рішення про міграцію: наявність вигідних робочих місць, більш високий рівень заробітної плати, низькі податки в країні, що приймає, та відсутність можливості реалізації себе в країні, з якої від'їжджають [3, 805; 7, 265].

Також важливим фактором, що обумовлює сучасні глобальні міграції, є диспропорція у демографічному розвитку. У багатьох економічно розвинених державах чисельність населення почне скорочуватись у передбачуваному майбутньому. Наприклад, в Японії кількість населення в найближчі 20 років скоротиться на 16 млн осіб. Подібні тенденції відбуваються і в Західній Європі — населення Німеччини зменшиться на 4 млн осіб. Також скоротиться чисельність населення в Австрії, Бельгії, Фінляндії, Франції, Греції, Італії, Португалії, Іспанії. Загалом чисельність населення і далі скорочуватиметься, що зумовлено зменшенням народжуваності. Зниження народжуваності обумовлено змінами репродуктивних основ та зниженням цінності сім'ї та дітей, змінами способу життя людей та втягненням жінок у суспільне життя.

Скорочення народжуваності на тлі збільшення тривалості життя призвело до змін у віковій структурі населення. В економічно розвинених країнах на літніх людей у віці від 60 років та старше припадає 21 % населення.

У світі цей показник становив лише 11 %, а в країнах, що розвиваються, трохи більше 8 %. До “найстаріших” країн світу можна віднести Японію, Італію, Німеччину, Швецію, Грецію, Австрію тощо. Збільшення частки людей старших вікових груп створює додаткове навантаження на пенсійні та соціальні системи, що може призвести до значних соціально-економічних криз. Процес старіння населення характерний для багатьох економічно розвинених держав, до того ж супроводжується зниженням частки молоді. Це відбивається на системі освіти, яка не отримує звичне число учнів та студентів. Для збереження мережі освітніх установ можливе залучення на навчання іноземних учнів та студентів з інших регіонів та країн. Саме цим шляхом нині пішли багато економічно розвинених країн, які розвернули програми залучення іноземних студентів [2, 26–27; 6, 110–111].

Багато економічно розвинених держав тривалий час намагались механічно поповнити чисельність населення мігрантами, насамперед трудовими. Та на сьогодні міграційна політика економічно розвинених держав стає все більш жорсткою щодо некваліфікованої робочої сили, вона віддає перевагу людям з високою кваліфікацією та іноземним студентам. Крім того, все більшу увагу вони приділяють демографічній політиці, що спрямована на стимулювання народжуваності та підтримку сімей з дітьми. У більшості економічно розвинених країн, які перебувають у стані демографічної кризи, запроваджується демографічна політика, спрямована на підвищення народжуваності.

Динаміка, що склалася під час демографічних процесів, у перспективі змінить перелік країн-лідерів за чисельністю населення. До середини XXI ст. у число найнаселеніших держав мають всі шанси увійти Туреччина, Єгипет, Іран, Таїланд, Конго. Самі по собі такі зміни, можливо, не мали б такої значущої загрози для світової цивілізації, якби не економічна прірва, що збільшується між економічно розвиненими країнами та країнами, що розвиваються.

Як важкий та важливий наслідок геополітичних факторів, що впливають на міжнарод-

ну міграцію населення, є нелегальна трудова міграція. Під цим терміном маються на увазі люди, які в'їжджають в країну або працюють у ній без належного дозволу влади, їх називають по-різному: незаконними, підпільними, нелегальними мігрантами, або особами з не врегульованим статусом [8, 26]

Особливо слід відзначити такі поняття, як “неврегульована міграція”, “контрабанда”, “трафік”, “торгівля людьми”.

Згідно з протоколом про запобігання торгівлі людьми (2000 р.), особливо жінками та дітьми, та покаранням за неї, що доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності, термін “торгівля людьми” означає — здійснення з метою експлуатації вербовки, перевозки, передання, покривання або отримання людей шляхом погроз, силою або іншими видами примусу, викрадення, обману, зловживання владою для здійснення отримання вигоди однією особою над іншою.

Вищезгаданий нормативний документ визначає “контрабанду мігрантів” як забезпечення з метою отримання, прямо або опосередковано, якої-небудь фінансової чи матеріальної вигоди, незаконного в'їзду у будь-яку державу особи, яка не є громадянином або не проживає на території цієї країни.

До причин, які сприяють міжнародній нелегальній міграції, слід також віднести:

1. Глобалізація — поширення інформації, що сприяє зростанню обсягів телевізійних передач та використання мобільних засобів. Пересуватись на великі відстані стало легше, ніж у минулому. Глобалізація сприяла підвищенню рівня життя у промислово розвинених країнах, до того ж, це супроводжувалось поглибленням нерівності як у світовому, так і в національному масштабі. Цей процес також зробив внесок у скорочення бар'єрів міжнародної торгівлі та світовому пересуванню капіталу. Все це не супроводжувалось якимись політичними діями по ускладненню міграції.

2. Соціально-економічні труднощі в країні виїзду: відсутність досвіду міграції, послаблення правового режиму у сфері соціального захисту громадян, відсутність засобів по

легалізації міграційних потоків та підписанні міждержавних угод.

3. Соціально-економічні тенденції у приймаючих країнах: недоліки у використанні та реалізації трудових стандартів у країнах, що приймають мігрантів; відсутність моніторингу робочих місць, особливо в маргінальних секторах економіки, таких як сільське господарство, домашнє обслуговування, секс-індустрія; висока зацікавленість інвестора у великому доході, у складі якого відрахування у соціальні фонди займають незначну частку або зовсім відсутні [4, 95–96]

Таким чином, існує загальна зацікавленість усіх суб'єктів міжнародного ринку праці у тому, щоб нелегальна трудова міграція існувала та продовжувала існувати: держава приймає та ті, хто працевлаштував, мають у великій кількості робочу силу “без претензій” на високий рівень доходів та виплати необхідних соціальних допомог.

Іншою проблемою є відсутність статистики із питання міжнародної міграції з будь-якої причини, тому що вона збирається силовими структурами і через це недосяжна на міжнародному рівні або подається з перекрученої точки зору.

На думку експертів Глобальної комісії із міжнародної міграції, подання даних по нелегальній міграції — це щось на зразок “палиці на два кінці”. З одного боку, чисельність нелегалів, безумовно, значна, та їх присутність викликає негативну реакцію у ЗМІ, які в кожному мігранті бачать існуючу загрозу суспільству. З другого боку, якщо ці дані розглядати у відповідному контексті, то нелегальну міграцію немає необхідності вважати проблемною, якою її найчастіше представляють.

Міжнародна жіноча міграція є невід'ємною частиною сучасної світової економіки. Дані ООН підтверджують, що жінки стали досить значною категорією в міграційних потоках — у 2005 р. жінки-мігранти становили половину (49,6 %) всього контингенту мігрантів.

За останні 40 років жінки мігрують як і чоловіки, у більшості своїй поєднуючись з чоловіками у таких приймаючих країнах, як Австралія, Канада, Нова Зеландія, США.

Можливість отримати роботу у Франції привертає все більшу кількість освічених жінок з місцевих районів Сенегалу. Активно переміщуються також медичні сестри з Нігерії у Саудівську Аравію, а з Гани, Південної Африки та Зімбабве у Канаду, Велику Британію та США.

Робота домашньої служниці є одним з найбільших секторів, що стимулюють міжнародну міграцію працюючих жінок.

Усі ці фактори стимулювали масові потоки жінок з країн Азії, Латинської Америки, Карибського басейну, а нині — все більше жінок з країн Африки. Наприклад, в Іспанії майже 50 % іммігрантів становить домашня прислуга. Більшість азіатських домашніх працівників відправляються на Близький Схід, де достатньо високий рівень добробуту стимулює попит.

Глобалізація породила стрімке зростання індустрії розваг та сексу. Вона забезпечує додаткові канали міграції для жінок, хоча здебільшого внаслідок відсутності інших можливостей.

Усе більша й більша кількість жінок-спеціалістів — викладачів, медичних сестер, вчених, технічних працівників, власників компаній — їдуть за кордон, незважаючи на те, що чимало з них зіштовхуються з проблемами щодо підтвердження кваліфікації.

Самостійна зайнятість дає можливість жінкам поєднувати роботу з сімейними обов'язками та створює запобіжні заходи щодо дискримінації або експлуатації на робочих місцях [2, 23–25; 7, 212–215].

У міжнародній практиці розрахунку міграції переміщення студентів та стажерів викремлюють у самостійну категорію, тому що ця міграція виконує конкретну соціальну функцію, пов'язану з інтернаціоналізацією освіти та розвитком високопрофесійних ресурсів, які представляють, по суті, інтелектуальний глобальний капітал суспільства. Ця міграція класифікується як тимчасова, обмежена проміжком часу, необхідним для проходження навчального курсу. Такі мігранти отримують спеціальні студентські (не імміграційні) візи, які передбачають право в'їзду в супроводженні членів родини та обмежени-

ми можливостями працевлаштування. Таким чином, освітня міграція — це один з динамічно розвинених міграційних потоків.

Географія потоків студентів відображає направленість загальних міграційних потоків та має свої особливості. Величезний вплив на неї мають культурно-лінійні фактори. Основна частина студентів прямує в англо-німецько-франкомовні країни. Інтенсивна міграція студентів у Європейському континенті обумовлена такими факторами: географічна близькість, відкритість кордонів, наявність угод між університетами, уніфікація освітніх стандартів, програм, розповсюдженість практики зарубіжного стажування, надання стипендій та матеріальних пільг студентам при подібному обміні, а також наявність у ЄС освітніх центрів зі світовою популярністю. До того ж, малі держави, які не мають різноманітних за спеціалізацією систем освіти, найчастіше відрізняються більш високою мобільністю студентів та особливо аспірантів, які після завершення навчання планують залишитись працювати у провідних дослідницьких центрах [3, 276, 847].

На сьогодні першочергова увага приділяється міжнародній міграції, з її складною взаємодією багатьох соціальних, економічних та політичних факторів, та її наслідкам у національній та міжнародній політиці більшості держав. Останніми роками чимало держав відчувають серйозну занепокоєність через проблеми міграції.

Основною інформаційною базою для аналізу тенденцій та перспектив міжнародної міграції слугує Глобальна база даних із міграції, що підтримується Відділом народонаселення Департаменту з економічних та соціальних питань ООН.

Отже, до основних геополітичних факторів, які сприяють міжнародній міграції населення на початку XXI ст., належать: глобалізація, соціально-економічні, політичні, зростання економічної розбіжності між багатими та бідними державами, розрив у соціальній, політичній і релігійній волі, громадянські та політичні конфлікти, прогресуюча деградація навколишнього середовища. Усе це змушує людей шукати більш сприятливі умови для свого належного життя.

Література

1. Аннан К. Міжнародна міграція та розвиток: Доповідь Генерального секретаря ООН на 16 сесії Генеральної Асамблеї ООН. — Нью-Йорк, 2006. — 45 с.
2. Всесвітня доповідь по освіті 2006: зрівняння світової статистики у галузі освіти. — Монреаль: Ін-т статистики ЮНЕСКО, 2006. — 38 с.
3. Дугін А. Основи геополітики. — М: АРКТОГЕЯ-центр, 2000. — 928 с.
4. Івахнюк І. В. Міжнародна трудова міграція. — М: Економічний ф-т МГУ, ТЕІС, 2005. — 288 с.
5. Колосов В. А. Геополітика та політична географія / В. А. Колосов, Н. С. Міроненко. — М: Аспент-прес, 2001. — 479 с.
6. Рязанцев С. В. Вплив міграції на соціально-економічний розвиток Європи: сучасні тенденції. — Ставрополь: Книжкове вид-во, 2001. — 180 с.
7. Рязанцев С. В., Ткаченко М. Ф. Світовий ринок праці та міжнародна міграція. — М: Економіка, 2010. — 303 с.
8. Щербаківа Є. М. Міжнародна міграція: тенденції та перспективи // ДемоскопWeekly. — № 399–400. — 2009.
9. Юдіна Т. Н. Соціологія міграції: Посіб. для вузів. — М: Академ. проект, 2006. — 24 с.

Міграція населення є важливою проблемою у внутрішній та зовнішній політиці великої кількості розвинених країн та країн, що розвиваються. У структурі цього питання слід розглядати як фактори, що впливають на міжнародну міграцію – глобалізація, соціально-економічні, політичні, так і групи населення, які найбільш схильні до міжнародної міграції, шляхи впливу на ці групи, їх спрямованість. Узгоджене міжнародне врегулювання міграції державами має сприяти налагодженню та стабілізації світових взаємовідносин.

Миграция населения является важной проблемой во внутренней и внешней политике большого количества развитых и развивающихся стран. Аспектами рассмотрения вопроса миграции являются такие факторы, как глобализация, социально-экономические и политические отношения, а также группы населения, которые наиболее склонны к международной миграции, их демография, пути воздействия на эти группы, направленность миграционных потоков. Согласованное международное урегулирование миграции государствами должно способствовать налаживанию и стабилизации мировых взаимоотношений.

Migration is a greatest challenge in the internal and external policy a inordinate amount of developed and rapidly emerging countries. In the structure of this challenge should be viewed as factors that impact international migration – globalization, socio-economic, political ties, and group the population that are most inclined to international migration, the ways to influence the these groups, their direction. Agreed international regulation of migration by States should contribute towards the stabilization of the world relationships.

Надійшла 26 серпня 2014 р.